

KÕRGHARITUKS SELGES EESTI KEELES

Reet Kasik, Mati Ereht, Tiiu Ereht.
Eesti keele väljendusõpetus kõrg-
koolidele. Toimetanud Tiiu Ereht.
Tartu, 2007. 181 lk.

Ajal, mil pahatihti kiputakse panema võrdusmärki rahvusvahelistumise ja ingliskeelsuse vahele, on vaja rohkem kui varem teadvustada emakeelse kõrghariduse ja kultuuri osa rahva isolemise tagatisena. Iga üllitis, mis seda teeb, on teretulnud ja hädavajalik. Aastal 2005 ilmus soome keelest eestindatud mahukas teos „Uuri ja kirjuta”,¹ mis loodetavasti on juba andnud eesti teadlastele tuge uurimistöö latusaks emakeelseks kirjapanekuks. Rahvusvahelise rakenduslingvistika ühingu ajakirja 2007. aasta number on tervenisti ülemäära ingliskeelestunud teaduse ohtudest ja keelilise mitmekesisuse olulisusest.² Tõik, et mujalgi peetakse

emakeelset teadustööd väärtuslikuks, peaks märksa vähendama ühe osa teaduses ja teaduse ümber tegutsejate alaväärsushirme.

Raamatu „Eesti keele väljendusõpetus kõrgkoolidele” autorid rõhutavad saatesõnas õigesti hariduse ja teaduse keele olulisust teiste allkeelte toitjana. Saab vaid nõustuda soovitusel koostada teadustekst sujuva, kergesti loetava ja täpsena (lk 68 jj). Väga hea on, et käsitletakse lühidalt ja selgelt mõiste ja termini vahekorda, sest paraku kiputakse neid veel ülikooli lõputöödeski segi ajama. Tarvilik on ka kindel seisukoht võõrterminite ületähtsustamise vastu (lk 139). Hästi on juhitud tähelepanu sellele, et erialaslang pole oskuskeel.

Lauseehituse osa algab loogiliselt öeldise vormistusraskusi tutvustades. Põhjendatakse, miks ei tohi täis- ja

munication Today. Guest Editors Augusto Carli, Ulrich Ammon. (AILA Review, Vol. 20). Amsterdam–Philadelphia: John Benjamins Publishing Company, 2007.

¹ S. Hirsjärvi, P. Remes, P. Saja-vaara, Uuri ja kirjuta. Tallinn: Medicina, 2005.

² Linguistic Inequality in Scientific Com-

enneminevikku asendada lihtaegadega. Võinuks siiski mõtlevale lugejale seletada, et tegu on vene keele mõjuga, mida oleks eriti oluline teada paljudel ülikoolides õppivail eestivenelastel.

Võõrmõju lähtekeel on nimetamata ka kahe laviinina levinud pseudotuleviku vormi puhul. Neist ühe kohta märgitakse: „...kui on võimalik kasutada teistsugust väljendusviisi, võiks võõrmõjulisele eelistada seda” (lk 87) Väga õige põhimõte, mis väärrib rõhutamist nii selle germaanimõjulise *saama*-tuleviku kui ka venemõjulise *hakkama*-tuleviku puhul. Viimane on päris maha vaikutud, väidetakse koguni, nagu oleks *hakkab* samasugune tulevikutähendusega verbivorm nagu *tuleb* jts. Ei sõnagi sellest, et *hakkama* väljendab eesti keeles eelkõige algusfaasi (vrd *hakkas hoolitsema*). Jääb arusaamatuks, miks lause *Lastekodudes saab olema töötaja, kelle... on hea, kui on halb Kuidas saab olema toetuste ja ülemineku- perioodide suhe*. Asjatut ebakindlust kumab sõnastuses liiga tihti, nt „Kindlasti peaks aga hoiduma *saama*-tuleviku kasutamisest aktiivse tegevuse puhul” (lk 87). Kas siis peab kindlasti või vaid tingimisi?³

Hästi on juhitud tähelepanu *mas-tarindi* liigkasutamisele ja meenutatud tähendusi, milles see vorm on sobiv. Siingi võinuks tõdeda, et liialdused on paljus tingitud inglise ajavormi *present continuous* mõjust.

Üliõpilastööde juhendite nõue, et töö tuleb kirjutada umbisikulises tegu-moes, on viinud selle vohamiseni neiski lauseis, kus tegija on olemas: seda väljendatakse *poolt*-tarindiga, just nagu oleks tegu indoeuroopa passiiviga. On igati asjakohane, et sellele eestipäraseid asendusvõimalusi pakutakse. Ei saa aga nõustuda väitega: „Eesti keeles on *poolt*-tegijamäärusega laused päris vastuvõetavad juhul, kui näidatakse

³ Vt põhjalikumalt P. N e m v a l t s, Pigem oma kui võõras! („Muutuv keel”). – Keel ja Kirjandus 1999, nr 11, lk 756–763.

üksnes tegijate ringi, institutsiooni vms, kuhu „umbisik” kuulub või keda ta esindab, mitte aga konkreetset isikut ennast. Nt *See ettepanek lükati tookord valitsuse poolt tagasi*” (lk 89). Selline struktuur jääb võõrapäraseks kantseliidiks nii või teisiti.

Veidi enam kui ühel leheküljel vaadeldakse sageli esinevaid rektsiooni-eksimusi. Siin juhatakse küll lugeja ka ÕS-i ja Mati Ereleti raamatu „Lause õigekeelsus” juurde, kuid samuti oleks võinud viidata Raili Pooli töödele „Eesti keele verbirektsioone” ja „Eesti keele sihitise ja rektsiooni harjutusi”.⁴

Määruse alapeatükis on lühidalt juttu kõige paremini omamist väljendama sobivast mallist *mul on*, mõne kaasõna (väär)kasutamisest ning tarbe-tuist *lt*-määrsõnadest.

Nenditakse, et ajamääruse käändena levib nimetav muuhulgas kuupäeva ja aastaarvu puhul. Väidetakse (lk 104), et „...kümnest suuremate arvude korral on alalütlevas käändes järgarv asendatud nimetavas käändes põhiarvuga, väiksemate arvude korral nimetavas käändes järgarvuga.” Asi on hullempi, sest üha enam kuuleb lauseid *Koosolek on kümme jaanuar* jms. Siin ei ole abi malbest üleskutsesest „Väljaspool kõne-keelt püüdkem siiski jääda traditsioonilise väljendusviisi juurde” (lk 104). Selgus nõuab järgarve ajamäärusena alalütlevas ja öeldistaitena nimetavas. Arvsõnu tuleb kasutada õiges tähenduses ja vormis: põhiarv tähistab hulka, järgarv hulgas järjestumist. On suur vahe, kas katse toimub seitsmel päeval või seitsmendal päeval. Kõige parem oleks, kui sellele pöörataks piisavalt tähelepanu juba üldhariduskoolis ja kõik õpetajad suudaksid kontrollida iseenese keeletarvitust.

⁴ M. E r e l t, Lause õigekeelsus. Juhatused ja harjutused. Tartu, 2006; R. P o o l, Eesti keele verbirektsioone. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus, 2001; R. P o o l, Eesti keele sihitise ja rektsiooni harjutusi. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus, [2006].

Hulgasõna *enamik* kõrval võinuks vaadelda ka nimisõna *enamus* kasutamiskonteksti – eriti seoses leviva väärvärdumusega, nagu oleks tegu muutumatu sõnaga. Ei hulgasõnade ega eituse käsitluses ole osutatud sõnade *mõlemad* ja *kõik* tähendusmahu erinevusele jaatus- ning eituslauses, kuigi üha sagedamini kasutatakse neid väärtalt.

Sõnajärje osas vaadeldakse lause infostruktuuri, öeldisverbi asendit lauses ning määruste ja täiendite järjestust. Tõdetakse, et tüüpilisi vigu on olulisima info paigutamine lauses valesse kohta.

Ootamatult rangelt esitatakse jaotise „Määruste järjestus” neljal real väide, et ajamäärus paikneb kohamäärusest eespool (lk 117).

Kõige pikemalt on käsitletud täiendite paigutust, millest võib sõltuda mõiste maht või kogu lause tähendus. Siin on asjalikult soovitatud „Määratlevad hulgasõnad *kõik*, *terve* ja *kogu* paiknevad kõige ees” (lk 121), aga lisada võinuks, et ka umbmäärastava hulgasõna *üks* koht on fraasi algul või on see tihti hoopis ülearune. Väga vajalikult suunatakse märkama seda, et omastavalise eestäiendi asemel kasutatakse liigselt järeltäiendit.

Rinnastuse käsitlus keskendub ainsuse ja mitmuse vahekorrale, probleemistik on esitatud üldiselt täpselt. Ometi jäetakse lugeja mõistatama, miks tuleb eelistada ainsust ***Eesti ja Läti president*** kohtusid *Valgas*, kui kohe seejärel ebamäärastatakse (lk 124): „Tegelikus kasutuses kohtab üsna sageli ka mitmust, nt ***Eesti ja Läti presidendid*** kohtusid *Valgas*. Sedagi ei tasu veaks pidada, kuigi soovitatav on ainsus.” Muidugi ei ole see tarind grammatiliselt vigane. Jäetakse aga ütlemata, et viga võib tekkida tähenduse täpsuses. Järgnev väide „Mitmuse kasutusel ei ole sisulisi eeliseid ainsusega võrreldes” on lausa eksitav. Sisutäpne on mitmuse vorm juhul, kui rinnas-

tatud fraasid märgivad mitut osalist, näiteks kui oleksid kohtunud kõik seniised Eesti ja Läti presidendid. Sel juhul on hoopis ainsus väär. Ja vastupidi: kui kummaltki poolt on vaid üks osaline, on mitmus sisuline viga.

Asesõnade täpset kasutamist soovitades jõutakse sammuke lähemale tekstisisestele (viite)seostele. Tekstisidususe vahendeist pööratakse põgusalt tähelepanu ka väljajätule ja kordusele. Ehk olnukski õpiku kui terviku seisukohalt parem käsitleda neid seiku lauseehituse asemel teksti sidususega seoses.

Lausete ühendamise peatükis vaadeldakse „Täiendlause” all põgusalt üksnes sidendeid, nende ainsuslikkust. Paaril leheküljel leidub lauselühenditega seostuvaid soovitusi ja lühidalt taunitakse nominaalstiili. Sellega ammen-dub kogu lausete ühendamise peatükk. Ometi saab neid liita väga mitmesuguse struktuuriga põim- ja rindlauseteks.

Reet Kasikult on ülevaade tekstilisusest ja tekstiliikidest. Üksikasjalikumalt käsitletakse ametikirju ning teadusteksti. Õppijat veendakse kirjutama selgelt, konkreetset ja tihedalt. Antakse nõu nii teksti struktuuri, liigenduse kui ka refereerimisvõtete asjus. Konkreetsete näidete varal pannakse õppur mõtlema, kellele ja kuidas ta peaks kirjutama, et tekst saaks täpne ja sujuv.

Ülesandeid ja harjutusi leidub peaaegu iga alapeatüki järel ning kohati nende seeski. Nii peaks olema võimalik kõike loetut kinnistada. Kas aga iga teema puhul piisavalt, on iseküsimus. Siiski jääb lahtiseks, kas ja kui võrd sobib see õpik iseõppimiseks või kas peaks loodetama eriala või väljendus-õpetuse õppejõudude abile. Reet Kasik on mitmele ülesandele lisanud põhjaliku kommentaari, mis võimaldab iseõppijal väga hästi toime tulla. Paljusid harjutusi saab kindlasti edukalt rajada enesekontrollile, ent mitte kõiki, väljendusõpetuse õpetajaid aga kõrgkoolides veel napib. Õpiku kasutamist hõl-

bustavad peatükkide algul sõnastatud 3–5 põhiküsimust.

Kaanelt võib lugeda, et raamatu eesmärk on õpetada, kuidas koostada tekste, moodustada korrektseid lauseid, kasutada keelehooldeallikaid. Selles järjestuses lugejale teemasid esitataksegi, mis tundub mõneti äraspidine. On küll loogiline alustada tekstipeatükke küsimusega „Kuidas siduda lauseid tekstiks?” (lk 9), ent pole niisama loogiline, et sellega algab kogu raamat, mis peaks aitama õppuril oma mõttekäiku ladusalt väljendada. Ei alusta ju kirjutaja kõige mahukamast üksusest, tekstist. Lause käsitus algab aga alles lk 85 (ptk 6) ning lõpeb 8. peatükiga „Lause ühendamise”. Just sellele peaksid väljendusõpetuses järgnema tekstipeatükid. Metoodika seisukohalt kaheldav on praegune olukord, kus harjutuses nõutakse lahendusi, mille võimalusi selgitatakse alles mõnes järgmises peatükis – isegi kui ristviidetega on püütud asja parandada. Omakorda enne lausemoodustuse peatükke võinuks olla lk 138 algav peatükk 9, mis vaatab peamiselt mõisteid ja termineid ning püüab juhtida tähelepanu mõningaile oskusteksti seikadele, mida käsitletakse pikemalt raamatu teistes osades.

Kasutatud töödest puuduvad kirjandusnimestikust Age Allase, Ilmar An-

velti, Enn Veldi „Inglise-eesti eksitus-sõnastik” (Tartu, 2005), Peeter Pälli „Maailma kohanimed” (Tallinn, 1999), Eduard Vääri, Richard Kleisi, Johannes Silveti „Võõrsõnade leksikon” (Tallinn, 2000) ja Tiiu Ereli „Eesti keelekorraldus” (Tallinn, 2002).

Raamat „Eesti keele väljendusõpetus” on suures osas enam-vähem identne samade autorite teiste raamatutega, neist Reet Kasiku „Sissejuhatus tekstiõpetusse”⁵ ongi üliõpilasele märksa loetavam ning ka Mati Ereli „Lause õigekeelsust” on hõlpsam lugeda, sest selgitused ja näited on sobivalt paigutusega eristatud. Tiiu Ereli „Terminiõpetuse”⁶ maht võib üliõpilast esialgu ehmatada, kuid märksõnaloendi abil või õppejõu soovitusel on sealtki võimalik hakatuseks kõige vajalikum üles leida. Mida rohkem on selget eestikeelset teadust ja kõrgharidust edendavat kirjandust, seda parem. Veel parem, kui see oleks sisult mitmekesine. Hea, kui on võimalus valida.

PEEP NEMVALTS

⁵ R. K a s i k, Sissejuhatus tekstiõpetusse. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus, 2007.

⁶ T. E r e l t, Terminiõpetus. Tartu: Tartu Ülikool, 2007.